

[PISMA]

PISMA VATROSLAVU JAGIĆU

[Krk, 5. srpnja 1869]

Velecijenjeni gospodine!

Pročitao sam prepis lista prečasn. g. predsjednika Račkia, pisana na g. Brčića, o pravilih kojih bismo se imali držati u popravljanju glagoljskoga *Misala*. Ponješto je odlučno opredjeljeno, a ponješto i našoj razboritosti ostavljeno; ali jer više glava više znade, i da kad bude u pregledanju radnje ne budemo naišli na razna mnijenja, bolje se odmah spočetka pobliže sporazumjeti i o njekojih potankostih, a koje inače često dolaze; to jest ponajveć u upotrebljavanju ^{ra} (*jera*) i o njekojih formah.

Meni se čini da nam se nije držati posve čista staroslavenskoga jezika koj bi strogo slijedio idealnu i pravilnu slovicu, takva jezika nećemo naći u nijednom crkvenom spomeniku glagoljskom. Vi dobro znate da svaki *codex* ima svoje osobine, a otkad se počelo uglastu glagoljicu rabiti za crkvene knjige, uvele su se i ovdje njekoje osebine koje uprav razlikuju našu hrvatsku recenziju od starobugarske, ruske itd., a opet iste knjige glagoljicom pisane od knjiga cirilskih. Otihi dakle osebina trebalo bi nam se držati da sačuvamo i unaprijed značaj našim crkvenim knjigam. Opet mislim da nije samo *Misal* radnja o kojoj nam se baviti, nego valjat će se pak za njim latiti posla oko *Časoslova*, *Mučenikoslova*, *Rituala* itd., zato nam je unaprijed dobro promisliti i rasuditi da ne bude u malo godina preinačiti po kojugod, jer tako neizvjesnosti ni kraja ni konca. Znamo da ni latinske crkvene knjige ne imaju klasičke latinštine, ipak se drže već od više vjekova toga jezika, premda bi se bilo

moglo boljega česagod napisati. Kod nas je priznato da u prvom tiskanju *Misala* od god. 1483. je podosta pravilan i dobar jezik, ako i nije najbolji, te i zaključeno držati ga se u bitnosti, samo da nam je sada biti dosljednijim u pravopisu i u njekojih formah. Ako je tako, onda zbog točnosti i dosljednosti ja bih predložio da opredijelimo najprije slučajeve u kojih poluglas i imamo pisati naprosto, u kojih ga zamijeniti sa otvorenim *ā*, a u kojih posve ispustiti. To znamo dobro da u staro doba, dok se je crkveni jezik i po puku obično govorio, pisalo se i bez suglasnika, ili bar sa slovi koja nisu točno označivala samoglas, kako je to bivalo u jevrejskom, ali pokle je crkveni jezik ispaao iz pučkog govora, nastala potreba točnije naznačiti samoglasnike, tako ja mislim da otprilike imalo je biti i kod nas, da gdje ono muklo i je moralo imati kakav izgovor, malo-pomalo se uvela vokalizacija mjesto njega; a dan-danas meni se čini od prijeke potrebe da tu stvar uzdržimo, ali dosljedno. Vrlo dobro kaže g. predsjednik da će *ove knjige doći* u ruke svećenstvu koje imade *znanstveno proučiti stari jezik* i da *će se morat uvesti u sjemeništa stolice strslv. jezika gdje ih još ne ima*; ali imade već i dosad svećenika koji bi željeli i drugih koji zbog njihove službe držani su rabiti glagoljicu, a nijesu bili točno podučeni; ali mi ne smijemo izložiti štivenje crkvenih knjiga posebnoj samovolji, što bi najviše smetalo gdje ih više ukupno pjeva ili služi, pak da jedan izgovara *dan*, drugi *den*, treći *dün* i ovim podobna. Ja imam svakdano čuti takovih primjera sada, gdje se upotrebljuju rusizani *Karamani*, pa ipak imaju kakvu-takvu vokalizaciju; a što će biti s ovim novim *Misalom* koj bi morao izobilovati muklimi poluglasi, Bog sam znaše! Trebat će pivati, a ne smjeti otvoriti ustiju: višidišu Isusu vi crikiv itd. Škole su dobre, ali svi znamo koliko ih izajde prilično izučениh. Zbog toga ja bih priložio još nješto, to jest da bi se u ovom izdanju poput latinskih crkvenih knjiga nametnuli naglasci izgovora u tro- višeslovčanih riječih pak da ne bude razlike, npr. *glágolati, glagólati, glagoláti* itd.

Opredijelimo dakle 'očemo li kadgod taj poluglasnik i zamijeniti s punim samoglasnikom? S kojim? Pak onda budimo dosljednji u svojolikoj radnji. S gosp. kan. Brčićem *nisam*

jošte ništa poblize o tomu zaključio, zato treba nam i vaše važno mnijenje.

Ja bih dakle, uvaživ starije spomenike, predložio:

1. Da pred suglasnimi domeci zamijenimo *ɪ* uvijek sa *ɦ* kada riječ svršuje poluglasom, a izgovor inače postaje odveć mukao, npr. načetak, krɛpak, krotak, lakat, ligak. Gdje pak riječ naraste samoglasnikom, povratit *ɪ* opet na svoje mjesto: načetika, krɛpika, lagika itd.
2. U domecih *ɦv|* (*ɪv|*), *ɦp|* (*ɪp|*) npr. listac, agnac, otac, ovac, srdac, silan, istinan, pravidan (a gdje naraste lastica, agnica, istinina itd.).
3. Pred domecima *ɕ*, *ɕmmnɔ* neka ostane poluglas *ɪ*, npr. božistvo, človdčistvo itd.
4. Po tih pravilih pišimo van, va ni, va niže, laž; crɪkav, crɪkavni; ljubav; dan (gdje naraste dnie, dnas, dmašnji), danmi; vas (*vɪsa*); šad, prišad, sišad, (prišastvie?); čan, načan; dvar, dvari, dvarnik; last (*listin*, prilistiti); manši, tɪman (*tɪmnica*, tɪma); razpanše; dažd (*dɪžda*, dɪžditi); sanɪm, sanɪmište; staz (*stɪza*); sat, satnik; sižeže; vapli; vanmi; sasud; mazda; stagna. To jest zamijeniti *ɪ* sa *ɦ* gdje slovka sa *ɪ* nejma u prednjoj ili sljedećoj slovki samoglasa o koga da se prilično osloni, ili gdi dolaze zasebice samo mukli suglasi (*vocalia muta*).
5. Iza poluglasnika *l*, *r* pišimo uvijek *ɪ*, npr. srɪdice, rɪci, rɪptati, dobrɪ, Petrɪ, vɛtrɪ (ili dobrɪ, Petrɪ?); pristuplɪ, prostri, viskrɪs, otrɪši, umrɪši, umrɪii.
6. Izostavimo *ɪ* posve u riječih p*tica, p*šenica, č*to, k*to, m*nog, m*nɛ, miš*ca, s*rebro, pos*lati, dov*mmati, gum*no i ovim sličnih, gdje se nikad ne pretvara u *a*. A kako ćemo z*dɛ il sidɛ? og*ni?
7. Zaimena si, ti ili sa, ta; i veznik ni (na)?
8. Neka ostanu sa *ɹ* riječi kogda, togda, koždo (a ne tikmo?).
9. A šta ćemo s *jerom* na kraju riječi gdje ne zastupa nijednoga samoglasa? Da ne smeta u štivenju najbolje bi ga bilo posvema izostaviti.
10. Nakon *ɕ*, *ɦ*, *ɪ*, *ɦ*, *mm* pisat ćemo pravilnije *ɛ* (a ne *ɹ*?).

Što se forma tiče:

11. Dativ na -omu, mjesto -umu (il -uumu).
12. Imperfekt na -aah, -~~h~~aah, -~~h~~aah (ili na -ah, -~~h~~h, -~~h~~h)?

O svemu što sam gori napomenuo treba nam sada odmah temelj postaviti takov da unaprijed možemo sjegurno i dosljedno postupati. Zato molim vas da mi što prije vaše mnijenje izjavite, te ako što još drugo vam se shodno vidi, priopćite, jer ovakovi i slični slučajevi dohode u svakom retku, tako da dokle se ovo ne razjasni, ne može se ni pričeti.

Želio bih imati *Drugi dio* vaših *Primjera starohrvatskoga jezika*, također i *Gramatiku* istoga jezika, što bih vas prosio da mi dostavite poštanskim putem, a stroškova što bude namjerit ću vam istim putem.

Objavite sadržaj ove moje preč. g. Račkiu, komu ćete prikazati i smireni izraz moga poklonstva, te ujedno pozdraviti i g. prof. Mesića. Preporučam se jeda bi Akademija u svomu "Radu" oznanila i uzela u pretres moj *Talijansko-slovinski rječnik*.

Međutim sa štovanjem ostajem

Ponizni Vam sluga
bratr Dragutin A. Parčić

U Krku (Veglia)
Dne 5. srpnja 1869.

[Rim, 15. srpnja 1881]

Veleučeni gospodine,
Odlični prijatelju!

Otkad ste se premjestili u širje slavjansko kolo nijesam imao sreće ni prilike s vami se porazgovoriti; nu evo sad me nuka okolnost da vas zaprosim za savjet i odlučno mnijenje, koje će mi naznačiti stazu u mom pothvatu.

Poslao sam vam preporučen po pošti jedan istisak *Priloga Rimskomu misalu*, što sam ovdje priredio i dao natisnuti za crkvenu porabu u naših pokrajinah, a ujedno i da me slovinski učenjaci upute imam li tim istim pravcem prirediti i sav *Misal*. Kako vidite, osobito iz odlomaka *Evandjelja*, moja je bila nakana držati se po prilici naše hrvatske recenzije zapadn. obreda, kakova je u knjigah od XII. vijeka unaprijed. Zato sam pridržao samo z (gdje bi imalo biti i z), samo jedno z , i jedno r svagdje gdje mu je mjesto po Miklošićevu *Rječniku*, te još pisao r mjesto z iza r , r (zemla itd.) prema našim glagoljskim spomenikom. Nu nijesam upotrebio stezanja dvaju z , nego oboje napisao (o učenii i slična); niti njihove disimilacije u z ($\text{l}\text{z}\text{dei}$ ni $\text{l}\text{z}\text{di}$), nego samo pravilno ljudii (u gen. pl.); hvale gii (a ne hvale gei) itd.

Ovdje desivši se presv. Rački odobrio je sasvim moj postupak, i naložio mi da istim smjerom obavim svu svoju radnju za *Misal*; očekivat ću ipak i od vas dotično i za me prevažno mnijenje. Također se zapodjeo govor i o slovih kakovima da bude tiskan *Misal*, je li glagoljskimi, je li crkvenom ćirilicom; jer sam te misli da se tako na brzu ruku ne zabaci naša starina preinačiv slova koja su dosad poznata i obljubljena kudgod se dan-danas još služi staroslovjanski; a nastade li zgoda raširiti to isto po Hrvatskoj, Bosnoj, Bugarskoj itd., moći će se prema

potrebi i općem zahtjevu preinačiti; jer ja se temeljito bojim da bi se tom preinakom jedno zanemarilo, a drugoga ne postiglo. Ja sam dakle stalno i krepko odlučio požuriti se da sve to priredim i pospješim, i da se okoristimo lijepom zgodom koju nam pruža Sv. Stolica, u ovo doba blagohotno susretajući naše želje; zato vas molim budite tako dobri čim prije mi svoju misao izraziti.

Sa osobitim štovanjem ostajem

Vaš odani sluga
i prijatelj

Karlo A. Parčić
(Canonico S. Girolamo[,] Ripetta 108)

Rim, 15. VII. 881.

P. P. Biste li mi znali naznačiti kakov stari apostolar (osim *Šišatovačkoga*), glagoljskoga porijekla, ako li je tamo tiskan, i da bih ga mogao dobiti za prisposobljanje odlomaka iz *Apostola*? Inače morat ću se držati prevoda naših misala XIV. vijeka.

[Rim, 2. studenoga 1881]

Odlični prijatelju!

Dužan sam Vam odgovora na Vaše pismo od 9. kolovoza, i zahvale na poslatoj mi knjizi od Sreznjevskoga *Памятники юсоваго нума**. Međutim prispio mi i od veleuč. g. Miklošića *Šišatovački apostol*. Za drugu knjigu koju mi napomenuste, od Voskresenskoga *Prijevod Apostola*, ne znam bi li mi po sadržaju bila potrebna za sadašnju moju radnju; to ćete Vi sam prosuditi, i prema tomu odlučiti.

Ja neprekidno nastavljam svoj posao, tako da sam već dobru polovicu načisto prepisao. Kako Vam onoga puta natuknuh, ja se držim prilično hrvatske recenzije, upotrebljujuć dakako, gdje su mi pri ruci, najstarije tekstove *Assemana*, *Zografskoga*, a sad i *Sreznjevskoga*, a u apostolskih knjigah *Šišatovačkoga*. Za odlomke iz *Staroga uvjeta*, osobito za *Proroke*, ne imajuć boljih, držim se svojih najstarijih glagoljaša. Nu ne smijem preveć odstupiti od *Vulgatina* teksta. Pokle budete koji odlomak (najskoli *Vandelja*) u tom mojem *Prilogu* pregledao, nadam se da ćete mi javiti jesam li pravom stazom udario, ili imam li u čemgod skrenuti od toga pravca. U svem, kako vidite, ja sam naumio da ovaj *Misal* izađe u pravilnoj staroslovjenštini, a zaodjeven odjećom naše hrvatske recenzije, odvajkada, a to bar od XIII. vijeka, tj. otkad joj ima pametara u naših južnih crkvenih knjigah po rimskom obredu. Za *Misal* pak koji bi se imao, po mnijenju Račkoga, tiskati cirilicom misle da se imalo taj isti tekst pridržati doslovce, nu preinačiti

* *Pamjatniki jusovago pisma*. Parčičev skraćeni naslov knjige Izmaila Ivanoviča Sreznjevskoga *Drevnie slavjanskije pamjatniki jusovago pis'ma. S opisaniem ich i s zamečanijami ob osobennostjach ich pravopisanija i jazyka* objavljene 1868. u Sankt Peterburgu (op. prir.).

pravopis u smislu srpske recenzije, tj. uzeti ѣ, razdvojiti ѡ u ѡ i ѣ, i uvesti prejotirano ѣ, i još šta takova (*jer* možda samo jedno ѣ).

Ja bih najvolio da cirilica ostane za istočni obred, a koga je volja zapadnim služiti, neka se potrudi i naučiti glagoljsko pismo. Bilo što mu drago sa cirilskim tekstom, želio bih bar da četvrta stoljetnica (22. pervara 1883) prvoga glagoljicom tiskana *Misala* bude proslavljena ovim novim izdanjem, jer prije ne mislim da bi mogao biti doštampan; nu o tom ćemo se do zgrade još porazgovoriti.

Strossmayer, kad je bio ovdje, natuknuo je da bi lijepo bilo u kojemgod rimskom zavodu uvesti kao predmet staroslovjenštinu, to najbrže u Propagandi; ali bojim se da će to ostati pusta želja. I ov naš Sv. Jerolim imao bi svoju crkvenu službu u tom istom obavljati; kamo sreće da su svi moje želje i volje, ali... *unus, nullus*. Eto sad i u Bosni s novom katoličkom hijerarhijom lijepe zgrade uvesti i slovjenštinu u Crkvi, nu vidi mi se i tute malo ili nijedne nade. Ja tako sudim, ne po bisk. Stadleru, koga ne poznam, nego po njegovu savjetniku, ovdješnjem našem kanoniku, koji kani š njim u Sarajevo.

Zasad dosta. Primate međutim izraz moje odanosti i štovanja, i vjerujte mi da sam

Vaš zahvalni prijatelj
Dragutin A. Parčić
(Ripetta 108)

Rim, 2. XI. 881.

[Zadar, 30. svibnja 1889]

Veleučeni gospodine,
Odlični prijatelju!

Ovo moje pismo, akoprem neočekivano, ipak Vam neće doći nenadano. Jur Vam je doprlo do ušiju da je Sv. Stolica uspostavila u Crnoj Gori staroslovjensko bogoslužje po rimskom obredu, a zato da se knjige tiskaju *građanskom* cirilicom. Pak nakon toga sada nastalo nekakvo prepiranje što bi neki volili da bi se zdržala crkvena azbuka, a drugi pametno mniju da je baš zgodnije da bude samo jedno pismo za oboju porabu. Meni se čini ta prepiska neumjesna, da još i štetna, najskoli zbog toga što ne bih rad da se naši protivnici i dušmani, kojih imamo sa svih strana, ne okoriste našim nesporazumljenjem, pak osujetili sve što smo velikom mukom dostigli. Ja sam dakako najvolio da bi bilo moguće tiskati naše crkvene knjige najprvo glagoljicom, a toga mnijenja ste bili i Vi; nu kad bi se imalo iz nužde preći na ćirilicu, onda mi se čini zgodnija i prikladnija građanska, pak eto sada kad je to izriječno dozvoljeno u Rimu, nije kud kamo, želimo li doći do kakova praktična zaključka. Za me je ta azbuka (građanska i crkvena) posvema jedna te ista, osim što nastaje pitanje kako da se izvedu i označe oni prejutirani samoglasni, tj. *ja, je*, u čem se ne slaže ruski sa srpskim (tj. Vukovim) pravopisom. Zato ja sam dao otisnuti *kao pokus* jednu stranicu (što Vam šaljem napose po pošti) gdje sam izveo tu prejutaciju prema starijoj abecedi, onako otprilike kako ste i Vi ispisao ono nekoliko stranica u *Zografskom vandelju*, građanskom azbukom. Recenzija bi bila prilično srpska (po *Nikoljskom*), tj. malim *jerom* (ѣ) posvuda, i ѣ-om, gdje mu je mjesto, a u ostalom sasvim jednaka našoj hrvatskoj. Ono ѣ, ѣ (ѣ, ѣ) imalo bi bit združeno crticom, čega ovdješnji

tisak zasada nije imao. Ne znam bi li bilo u redu pisati i za vokalom ono *ѣ*, ili samo *e*, npr. *čъtenie*, *bratie*, *tvoѣe* itd. ili *čъtenue*, *tvoee*? Glavna stvar dakle što ja želim bi bila ta da biste se blagohotno izvoljeli izraziti o transkripciji koju vam evo šaljem, kojih li preinaka u ovom mojem pokusu bi bilo shodno uvesti da se sačuva obilježje staroslovjensko (dakako u opsegu srpske ili hrvatske recenzije), i koje je Vaše mnijenje glede oboje azbuke. Neću Vam zasad naduže dosadivati; nu očekivat ću na to od Vas savjet i odgovor, a međutim ostajem sa osobitim štovanjem

Vaš ponizni
sluga i štovatelj
Dragutin A. Parčić

Zadar, 30. V. 889.

P. P. Ako mnijete da mi Vaše pismo može stignuti u Zadar do 5. lipnja, pišite mi amo, inače upravite list u *Krk* (Veglia).

[Rim, 25. rujna 1893]

Veleučeni gospodine,
Odlični prijatelju!

Dočim Vam ovo moje pismo stigne, jamačno da će Vam bit prispio i poštanski omotak, sadržavajući slavenski misal po rimskom obredu, koji sam Vam dao poslati preko Zadra.

Nećete mi zamjeriti ako Vas se nisam prije sjetio, bila mi je uvijek ta nakana; nu zbog premalena broja što ih se je ti-skalo, bilo mi pomučno doći do jednoga istiska. Molim Vas, da pokle ga prolistate, izvolite mi prijaviti Vaše cijenjeno mnijenje, i opaske. Vidjet ćete da u odlomcima *Evandjelja* upotrebio sam ponajveć *Assemanovo evandjelje*, pak i *Marijansko*, pridržao sam, gdje sam ih našao, i stare aoriste; nu na više mjesti bilo mi nužno, jer je tako zahtijevala rimska cenzura, da se prilagodim prevodu *Vulgate*. Žao mi je bilo što u *Apostolu* nisam mogao imati pri ruci osim *Šišatovačkoga*, a u odlomcima *Staroga uvjeta* morao sam upotrebiti *Brčićeve odlomke*; odlomke *Psalama* po *Sinaitskom psaltiru* Geitlerovu, a *Molitve* prema prvomu izdanju *Misala*. Uopće držao sam se hrvatske recenzije, zadržao samo Ѫ (zamijeniv ga sa Ѧ poslije ѦѦ, Ѧ, Ѧ, kako je to obično u naših starih), a poluglase uredio prema Miklošićevu *Rječniku*. Eto vam ukratko moje osnove. Vi samo moći ćete prosuditi trud i muku što su me stajale u toj radnji. Pak još suviše imao sam urediti i matice za lijevanje pismena, *i pročaja*; a napokon kakovu sam nagradu dobio? Nepovoljne su okolnosti za one koji se bave slavenskom knjigom. Nu za sve to i ne marim jer mi je jedina nagrada što sam donjekle doprinio jeda bi se sačuvalo još ono malo slavenskoga bogoslužja što tinja u južnih krajevih našega naroda, a to je i bio uvijek cilj za kojim sam težio. Očekivat ću da me počastite Vašim

pismom; a međutim primiti izraz moga štovanja, i prijateljske odanosti, te vjerujte mi da sam

Vaš
nezaboravni i iskreni
prijatelj i sluga
Dragutin A. Parčić

Rim, 25. IX. 893.

PISMA FRANJI RAČKOM

[Rim, 24. srpnja 1890]

Prečasni gospodine,
Odlični prijatelju!

Pokle je presv. Milinović javio amo da je knez* pristao i na glagoljicu, to se počelo nješto bi reć zbilja micati. Zbor za obrede dao je dozvolu za tisak, i rukopis bio otposlata na Propagandu, gdje da se poduzmu shodne mjere za tiskanje. Me ne su zvali tamo da se izrazim o formatu, o slovih, o papiru, o broju istisaka. Ja sam na to da papir valja da bude onaj što zovu *carta a mano*, što najbolje odlikuje crkvenim knjigam, oblik za dva retka veći nego onaj *Priloga*, a naklada otprilike *pet stotina* istisaka; mislim da će to bit predovoljno dok nam se okolnosti promijene. Nego sad imaju saliti slova, nabaviti papir, pak kad će to zbilja započeti, a kad pak dovršiti, sam Bog znade; oni ovdje ne imaju nego jednu osobu za slaganje, ali se ne dadu skloniti da zazovu koga iz Hrvatske; ja sam zahtijevao da dadu bar dva arka na ćedan tako da bi se u godinu dana moglo doći kraju, ali?...

Što se tiče *Rituala*, čim ste Vi otputovali, ja sam se odmah dao na rad, i evo sad posve zgotovio, međutim sam pisao bisk. Posiloviću, on se je onda spremao na vizitu po Biskupiji, te mi poručio da bi mi pisao kad se vrati (4. srpnja); ali ja još ni dan-danas ne čujem ništa. Pišite mu međutim Vi da vidimo na čem smo, ne bih rada da pokle je ovdje sve gotovo on se nije

* Nikola I. Petrović Njegoš

drugačije pobrinuo. Svakako ja bih želio s otim bit čim prije načistu.

Onaših ovdješnjih zborskih i kapitulskih stvari ja ne znam posve ništa.

Želeć Vam svako dobro, ostajem sa poniznim štovanjem

odani Vam
dr. A. Parčić

Rim, 24. VII. 890.

29. 10. 1890 Prečastni Gospodine
odlični prijatelju.

Evo danas primam i drugo vaše pismo
od 27. okt. - Da nakunijete kako je ta cena
poskočila evo vam što se zgdja. Omu prvu
svotu od 500 do 600 Lira mi je bio na prvi
mah pripomenuo tako po prijaci Tajnik Jaco
bini, ali ni on, ni ja on čas razgovarajuć aka
većnički nismo mogli tehnički ništa proca
činiti, jer nismo imali data, nu posle po
šta stvar pred Ravnatelja Tiskarne, on je to
tačnije priredio, zbog toga što papir (a mano)
je skup, te ka svaki otisak (što će kaostu
zati bližu sto araka) stoji jedno 6 do 7 li
ra, onda radnja u stroju i t.d.; jark da on
nebi rada da što bude na teret tiskarni, jer
Kardinal ekonom neće da znade ka nekakov
zuvišni trošak. Ja, sve promotriv, nalakim
da ni to nije preskupo, ako se doč ka svaki
otisak in brochure tih devet lira, kađ recimo
da će uz jevtinu cenu svatko kod nas drago
voljno dati deset forinti. Za to odmah sam
bio kod ravnatelja, i prema vašem zadnjem
listu naručio sto otisaka, i to ćemo pismeno
zaglaviti da posle ne bude zadjevica.
Sad ovđe nadodajem moje promatranje, u čem

ARHIV
JUGOSL. XII A 517/
AKAD. 19

Faksimil Parčičeva pisma upućenoga Franji Račkom iz Rima
29. listopada 1890. (Arhiv HAZU, sign. XII A 517/19)

[Rim, 29. listopada 1890]

Prečasni gospodine,
Odlični prijatelju!

Evo danas primam i drugo Vaše pismo od 27. tek. – Da razumijete kako je ta cijena poskočila, evo Vam što se zgađa. Onu prvu svotu od 500 do 600 lira mi je bio na prvi mah pripomenuo tako po prilici tajnik Jacobini, ali ni on ni ja ončas razgovarajući akademički nismo mogli tehnički ništa proračunati, jer nijesmo imali *data*, nu pokle pošla stvar pred ravnatelja tiskarne, on je to tačnije opredijelio, zbog toga što papir (*a mano*) je skup, te za svaki otisak (što će zaopsizati blizu sto araka) stoji jedno 6 do 7 lira, onda radnja u stroju itd.; pak da on ne bi rada da što bude na teret tiskarni, jer kardinal ekonom neće da znade za nikakov suvišni trošak. Ja, sve promotriv, nalazim da ni to nije preskupo ako se dađe za svaki otisak *in brochure* tih *devet* lira, kad recimo da će uz jevtinu cijenu svatko kod nas dragovoljno dati *deset* forinti. Zato odmah sam bio kod ravnatelja, i prema Vašem zadnjem listu naručio sto otisaka, i to ćemo pismeno zaglaviti da poslije ne bude zadjevica.

Sad ovdje nadodajem moje promatranje, u čem ćete se i Vi sa mnom, mislim, potpuno slagati kad saznate za stvar. Ja još ne znam pravo, ali po riječih ravnateljevih, na nješto slutim; on je dakle dobio nalog da ih tiska samo 250 otisaka, onih 50 je nadodao sam o sebi; pa on misli da taj *Misal* neće bit na prodaju, nego samo da će se razdati na dar; a napose pridržati što bude potrebno za Biskupiju barsku. Otud bi slijedilo da se ovdje ne misli (zbog protivština, ta znate s koje strane!) nimalo osvrutati na potrebe u austr. državi, i možda ne pružati im ni prilike da ga uzmognu proskrbiti. Žalosno! ali ipak mora bit tako. Zato ja ovdje moram sasvim oprezno postupati, jer ne

bih rada da ne bi nam i ovo bilo dokraja obustavljeno. Za ovo dosad znade samo tajnik Jacobini, koji mi je to što sam s Vami ugovarao htio pripomenuti i savjetovati; nu ako saznadu na višem mjestu, pa drugačije misle, tko zna što bi moglo nastati. Zbog toga ja ću zasad na svoje ime privatno ovako uraditi kao što sam gorje naglasio. — A da se stavim u dopisivanje sa Posilovićem i Rakićem, to mi je nemoguće — jedno, što ovdje posao napreduje (sad se dotiskava drugi arak), pak se razmetne prvi slog, tako da bi se imalo nanovo slagati, a s tim, kako znate, raste trošak; — a drugo, što se bojim da zbilja ta stvar ne bi pogubno djelovala.

Svakako kanim poći jedan dan do Rampolle pak izdaleka potkušati je li zbilja od njih zavisilo da ih se tako malo otisne, ili je na Propagandi prevladao obzir na štednju. Ako je samo ovo potonje, lako bi bilo onda oznaniti dotičnim biskupom; i možda nekoliko araka dati opet prirediti; malo više stroška, ali svakako bolje nego propustiti ovako lijepe prilike.

Poslat ću Vam doskora dva prva arka načisto tiskana.

Sa odličnim štovanjem pozdravljajuć Vas ostajem

Vaš
Dragutin A. Parčić

Rim, 29. X. 890.

PISMA JOSIPU JURJU STROSSMAYERU

[Rim, 22. ožujka 1878]

Preuzvišeni gospodine!

Nadao sam se da ćete Vi, preuzvišeni gospodine, kroz minuće zimsko vrijeme možda se primaknuti ovim krajevom, i zato sam odgađao pisati Vam, misleć da bi mi tada najzgodnije bilo usmeno Vam svoju misao povjeriti. Nu ta moja nada nije se obistinila, a vrijeme neodvlačno bježeć opominje nas da se sa sadašnjosti okoristimo, zato odlučio sam evo ovdje koju toju pismeno izraziti, što ju ja cijenim našem cilju shodnu.

Veći dio svoga vremena uložio sam u to da proučim, sravnim i prepisem što je do potrebe za najbolji uspjeh u staroslavjenštini glede *Misala*; zato sam neprestance pohađao knjižnicu (bolje arkiv) Propagandinu, pak Vatikansku, arkiv Sv. Petra, i onud iscrpio što je za me. A kako je to meni najpočudnija radnja, kojoj sam iz mlade svoje dobe privikao, neću reći da me je stajala puno truda i muke. Zbog česa znam da ćete mi oprostiti ako Vam tko reče da nisam svojski prianjao uz svetojeronimsku upravu, da se nisam njezinim interesom srdačno posvetio; ja ne kanim tim svoga nehajstva u toj struci zagovarati; ta ne treba da Vam napominjem kako svatko nije svačemu vješt ni sposoban, i blazi tomu društvu gdje svatko u svom opsegu zdušno radi; a pri svem ne bih se rada svojoj zadaći iznevjeriti, koju učeni svijet sada ponajveć od moje malenkosti iščekuje. Ja želim pripremiti i posakupiti sve što se može da bude gotovo kad bi se došlo do ozbiljne odluke za tiskanje *Misala*; ne primakne li se za našega vijeka to željeno doba, ostat će sretnijim potomkom bar posao dotjeran, da će moć reći o nas ako smo i drijemali da nismo spavali. Ovdje u Rimu dakle ja sudim

da nema više zasad ozbiljna posla u pripravnoj radnji; ipak još podosta toga preostaje drugud. Naše stare knjige su žalibože kojekuda raspršane, a spadajuće na ovu dobu koja se osobito tiče naše crkvene službe (od XII. do XVI. vj.), kad je bivalo nje zlatno doba, sasvim malo su ispitane i proučene; zato prijeka je nužda još kojugod stariju pri ruci imati i prispodobiti. Imamo jih na Krku, u Zagrebu, u Ljubljani, u Beču, a nešto i u Pragu.

Jednoč, kad su se po nalogu Sv. Stolice crkvene knjige pospravljale, imale su se prenijeti u Rim, i zato ih je nekolicina otada po ovdješnjih knjižnicah izostala, a možda i od propasti se sačuvala; a dan-danas treba drukčije postupati: valjalo bi do njih doprijeti, pregledati i proučiti ih. To bi bila našoj stvari i svrsi korisna, dapače potrebna radnja, tomu bih se ja rado i svojski podvrgao. Ako Vaša Preuzvišenost moju namjeru, misao i želju odobrava, to bi valjalo se pobrinuti da postignemo; – kako pak s najboljim i najsigurnijim uspjehom? Je li pitati motiviran dopust od Sv. Stolice, kao u radnji za crkveno dobro? Ali onda gdje je nalog da se to potkrijepi? Bojim se da ne bismo odveć otegli što želimo prikratiti. Je li drugim putem za opredijeljeno doba odstupiti? O tom ću od Vaše Preuzvišenosti očekivati dotičan savjet ili odlučan postupak.

Da umirim svoju savjest u svagdanjem i budućem odnošaju obzirom na redovski zavjet uboštva, uprosio sam Sv. Stolicu za *indultum*, koji evo ovdje uklapljam, moleć Preuzvišenost Vašu da bi mi prema oblasti u njem udijeljenoj blagohotno privoljili na odobrenje istoga.

Preporučujuć se otčinskoj skrbi Vaše Preuzvišenosti i cje-lujuć preblagu Vam desnicu jesam

Preuzvišenosti Vašoj
preponizni sluga
Dragutin A. Parčić

U Rimu, 22. ožujka 1878.

P. P. Napose pod ovitkom dostavljam Vam jedan istisak najnovijeg prevoda moje slovnice u franceskom jeziku.

[Rim, 6. ožujka 1883]

Preuzvišeni gospodine!

Jučer sam primio štovano pismo Vaše Preuzvišenosti i dužnost mi nalaže otpisati nekoliko riječi što bi imale razjasniti i opravdati moj dosadašnji postupak. Prije dva mjeseca, tamo negdje koncem godine, poslao sam pod ovitkom Vašoj Preuzvišenosti jedan istisak svoje knjižice *Za opstanak glagoljice*; u njoj nijesam ja ustvrdio da “bitnost slavenske liturgije sastoji u slovima”; nego sam istaknuo da su ju onakva slova sačuvala, i do današnjega dneva propratila neprestance otkad je postala, da su joj prikladna, da su ju štitila; a da latinica nije još dovoljno dotjerana da izrazi sve zvukove staroslavjenske; a pak da pokušaje praviti novimi umišljenimi slovi ne dolikuje za crkvene knjige; nego probitačnije pridržati ono što smo našli; u drugom pak dijelu iste knjižice govorio sam napose o jeziku, o staroslovjenštini naših bogoslužbenih knjiga. Ja nijesam prvi potaknuo to pitanje, nit bih bio ni pomislio šta o tom napisati da nije izašla i raširena bila ona talijanska *Memoria** u kojoj se htjelo lahkoumno svratiti pozornost na nešto nova, i po mom osvjedočenju neizvediva. Ono pitanje je bilo potaknuto prerano, to jest prije nego je Sv. Stolica izvolila u načelu, došao govor do slova, do jezikoslovnih preinaka, što bi moglo lahko pomutiti pojmove, i na neizvjesno vrijeme otegnuti rješnje. Nu pokle je došla na vidjelo ta zlokobna *Memoria*, i meni je bila dužnost reći svoju; ja pripadam, kako dobro znade Vaša Preuzvišenost, na onaj nekadanji Odbor kao suradnik

* *Memoria sulla conversione dell' alfabeto glagolito nel latino pei libri liturgici slavi di rito romano presentata dai sacerdoti delle diocessi di Spalato e Makarska al Reverendissimo Ordinario* (v. u Tumaču)

nezaboravnoga Brčića, s kim sam bio ustanovio osnovu svekolike radnje, i prema svojim silam evo sad malone do konca dotjerao najnužniju bogoslužbenu knjigu; pošto sam na to dobio naročiti nalog od ovdješnjega Zbora Propagande, i pošto sam po osobitoj nakani Vaše Preuzvišenosti za to blagodarno polučio ovaj položaj, koji mi je pružio shodnu priliku o tom se baviti. O slovih dakako nije bilo dosad pismena raspravljanja, jer je stvar išla svojim pravcem; a bi li se imalo je zamijeniti, to ne bi bilo nego ćirilicom, koja je također od pamtivijeka srasla uz staroslovjenštinu. Valja još napomenuti i to da ja sam ono napisao hrvatski, dakle ne za Rim, nego sam smjerao svratiti pozornost svojih zemljaka da prosude, i da se odluče. Zatim g. Danilo prihvatio opet braniti (i to talijanski) svoje nazore, a pobijati moje. Meni nije bilo ni na kraj pameti dati se u polemiku, ali dužnost moga položaja, kao glavnoga radnika na tom polju, prinukala me da potkrijepim svoje uvjerenje, i svoj dojakošnji rad, te usto branio ne samo slova no i jezik kakav je u naših knjigah, posavjetovao se o tom prije s poznatim filologom g. Jagićem. A da Sv. Stolica, uz potporu Vaše Preuzvišenosti, pristane na tisak glagoljskoga *Misala* prije nego se riješi neizvjesna prepirka o slovih, to ne bi nimalo bilo na štetu, ni oslabilo, dapače potkrijepilo i uspješno djelovalo na našu starinsku povlast, pripomoglo da još neprekidno uznapreduje onuda gdje se kojekako sačuvala slovjsenska liturgija, te tako lakše nadovezalo njezino raširenje u druge krajeve. A kad jednoč posve ugasne, što se lahko može pripetiti ne tiska li se čim prije onako kako je priređen slavenski *Misal*, nemoguće, oli bar premučno će se nanovo uskrisiti. Vaša Preuzvišenost dobro znade da se već od jedno 15 godina taj posao oteže, da je sva radnja preostala na meni, da sam ja sa svom dušom na to prionuo, i evo sad doskora dokončao; pak zbude li se onako kako *Memoria* predlaže, eto svega truda uzalud, čega ne bih toliko ni žalio; nego što se nakon toga otvara sasvim neizvjesno doba kad će se drugo šta uraditi, a dok se pak zbilja ostvari i stupi u život, mi ne doživismo. Meni dakle se ne može pripisati da radim o glavi našoj liturgiji, nego onim talijanašem koji za Rim pišu, i šalju svoje *memorie* da pomute i pokvare

najbolje nakane Sv. Stolice; da osujete priređene radnje, čim oni neće za ozbiljan posao ni pera omočiti.

Ne mogu premučati kako se duboko u srce ranila ona zapovijed Vaše Preuzvišenosti; valja da sam Vam bio jako crni-mi bojami opisan kad sam zaslužio onako strog nalog. Meni bi dovoljna bila li želja, li savjet, li opomena da me sklone okaniti se svega što bi moglo djelovati na uštrb našoj liturgiji; mislim da ja nijesam najzadnji među onimi koji ju vruće ljube i žele i zagovaraju gdje je umjesno; te zato moram ovdje iskreno izjaviti da ako bi me na višem mjestu popitali za mnijenje, dužan bih bio po svom uvjerenju i osvjedočenju savjesno i bezobzirce postupati. A da se opet upustim pobijati one Danilove lakrdije, nije mi ni palo napamet, nego samo sam mislio ako bi bilo na me osobnih uvreda u njegovu spisu, čisto i bistro za svoju čast u otvorenu mu pismu što god ukratko odvratiti, po onoj poznatoj: *Honorem meum nemini dabo*.

Smjerno cjelujući sv. desnicu, čast mi je potpisati se sa dubokim poklonstvom

Vaše Preuzvišenosti
ponizni sluga
Dragutin A. Parčić

Rim, 6. ožujka 883.

[Rim, 20. rujna 1893]

Preuzvišeni gospodine!

Evo već punih 17 godina isteklo je otkad sam se nastanio u ovom Vječnom Gradu, a za taj moj boravak svakolika ide hvala samo Vašu Preuzvišenost, jer se je blagodarno udostojala ovdje me namjestiti. Uvijek i neprestance težio sam za tim da se gledam odužiti i odazvati očinskoj Vašoj skrbi, i osobitoj sklonosti prema mojoj malenkosti. Mnogo se je protivnosti, i poteškoća, kako je Vašoj Preuzvišenosti dobro poznato, imalo nadvladati; pak evo napokon uz Previšnju blagodat, i uz blagu prospješnost Svete Stolice, došli smo do toga da se je moglo objelodaniti ovo novo izdanje slavenskoga *Misala*, jeda bi se udovoljilo živim željam i prekoj potrebi naših crkava, gdje još tinja slavensko bogoslužje. A tomu je nedvojben dokaz što netom izašlo na svijet sasvim se raspacalo ovo izdanje; pak što je evo sad Sveta Stolica dala nalog Propagandi neka se opet ovo djelo pretiska; a ja da se (što je velepožrtvovno za moju dobu) podvrgnem iznovice na pregledavanje tiskarske radnje.

Čast mi je, i sinovlja mi harnost nalaže, da poklonim jedan istisak te radnje Vašoj Preuzvišenosti, kao svomu jedinomu dobrotvoru, da ga u Svojoj knjižnici, na spomen, sačuva.

Javiti mi je još i to da se sad dotiskava i *Rimski ritual*, koji sam priredio i poispravio za one crkve gdje se taj prema zgoljnom latinskom *Ritualu* Rimske crkve potpuno nahodi u porabi; pak i toga ću, kad bude gotov, dostaviti jedan primjerak Vašoj Preuzvišenosti, uz još drugih 50 istisaka naručenih mi po Duhovnom stolu Vaše biskupije.

Primate međutim izraz moga najodanijega štovanja, čim
se, cjelujući posvećenu desnicu, potpisujem

Vam
preuzvišeni gospodine

ponizni i zahvalni
sluga
Dragutin Ant. Parčić

Rim, 20. rujna 1893.

P. S. Poštanski omotak doći će preko Zadra.